

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра цивільного процесу

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу

(м. Харків, 20–21 жовтня 2016 року)

За загальною редакцією професора К. В. Гусарова

Харків
«Право»
2016

УДК 347.9
ББК 67.310я431
Ц85

Ц85 **Цивільний процес на зламі століть : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю заснування каф. цив. процесу (м. Харків, 20–21 жовт. 2016 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. – Х. : Право, 2016. – 164 с.**

ISBN 978-966-937-089-1

Тези доповідей учасників конференції присвячені 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, яка почала функціонувати як самостійний науковий підрозділ вищого навчального закладу 1 вересня 1966 р. на виконання наказу Міністра вищої та середньої спеціальної освіти УРСР №262 від 27 квітня 1966 р. За півстолітню діяльність науковий колектив кафедри здійснив вагомий внесок у розвиток науки цивільного процесуального права як на теренах України, так і за її межами, брав активну участь у вдосконаленні цивільного процесуального законодавства, тим самим затвердивши свій науковий та професійно-практичний авторитет як впливової процесуальної цивілістичної наукової школи.

Для науковців, викладачів, студентів юридичних ВНЗ і всіх, хто цікавиться питаннями цивільного процесу.

**УДК 347.9
ББК 67.310я431**

ISBN 978-966-937-089-1

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016

© Оформлення. Видавництво «Право», 2016

органів, що забезпечують її ефективне функціонування та захист у межах нотаріальної форми прав фізичних та юридичних осіб.

На жаль, слід констатувати відсутність унормування такої організаційної гарантії нотаріальної діяльності, як обмеження нотаріальних посад у кожному конкретному нотаріальному окрузі, що унеможливлювало б як перевантаження нотаріусів, так і появу конкуренції серед них, а також сприяло б своєчасному та повному забезпеченню потреби фізичних та юридичних осіб у зверненні до нотаріусів та вчиненні нотаріальних дій.

До організаційних гарантій нотаріальної діяльності слід також відносити і систему вимог до робочого місця нотаріуса, і правила заміщення приватного нотаріуса (статті 29, 29¹ Закону), і механізм державного регулювання нотаріальної діяльності (ст. 2¹ Закону), передусім правила доступу до заняття нотаріальною діяльністю і систему контролю за організацією та законністю нотаріальної діяльності.

Матеріальною гарантією нотаріальної діяльності слід вважати правила нотаріального законодавства, що регулюють матеріальну відповідальність нотаріальних органів і службове страхування приватних нотаріусів (статті 21, 24, 27 Закону).

Найважливішою гарантією нотаріальної діяльності є право на судовий захист. Право на судовий захист мають не тільки заінтересовані особи – суб'єкти вчинюваної нотаріальної дії (ст. 50 Закону), але й нотаріальні органи. Так, нотаріус, що вважає, що дії або бездіяльність посадової особи певного органу державної влади порушують його права, може звернутися до адміністративного суду у встановленому законодавством порядку.

Література

1. Баранкова В. Особливості суб'єктного складу нотаріальних процесуальних правовідносин / В. Баранкова // Нотаріат для вас. – 2013. – № 11. – С. 33–40.
2. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / В. В. Комаров, В. І. Тertiшніков, В. В. Баранкова та ін. ; за заг. ред. В. В. Комарова. – Х. : Харків юрид., 2008. – 928 с.
3. Нотаріат в Україні : підручник / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. – Х. : Право, 2011. – 384 с.
4. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

Череватенко І. М.,

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВИЛА ВИЗНАЧЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

У нотаріальному процесі необхідно виокремити та внормувати три види нотаріальної юрисдикції: предметну, територіальну та функціональну. Предметну нотаріальну юрисдикцію можна визначити через обсяг повноважень, які надаються (делегуються державою) певним нотаріальним органам щодо вчинення визначених у нотаріальному законодавстві видів нотаріальних дій.

Подібний погляд вже був обґрунтований у спеціальній літературі. Так, Л. К. Радзівська та С. Г. Пасічник вважають, що предметною компетенцією є розмежування між нотаріальними органами кола нотаріальних дій з урахуванням виду цих дій [1, с. 69]. С. Я. Фурса визначає зміст предметної компетенції через розмежування нотаріальних дій між державними і приватними нотаріусами з урахуванням виду і роду цих дій [2, с. 211]. При такому підході поза увагою залишаються органи та посадові особи, яким надано право вчиняти нотаріальні дії, та невизначеним є критерій поділу за родом дій. Авторка виходить з того, що до системи нотаріальних органів не входять уповноважені на вчинення нотаріальних дій посадові особи органів місцевого самоврядування, посадові особи консульських установ та дипломатичних представництв [3, с. 120; 4, с. 6]. Зазначена точка зору обґрунтовується тим, що особи, зазначені у ст. 40 Закону України «Про нотаріат» (далі – Закон), а також уповноважені на вчинення нотаріальних дій особи органів місцевого самоврядування, посадові особи консульських установ та дипломатичних представництв не є нотаріальними органами в силу своєї компетенції.

Слід погодитися з В. В. Баранковою, що такі висновки суперечать змісту ч. 1 ст. 1 Закону, що визначає нотаріат в Україні як систему органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені названим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Отже, на підставі законодавчого визначення нотаріату авторка висновує, що до нотаріальних органів (в якості суб'єктів нотаріального процесу) належать усі органи та посадові особи, уповноважені на вчинення нотаріальних дій. З наведених міркувань не можна погодитися з твердженням про те, що нотаріальні органи не є безпосередніми суб'єктами нотаріальних процесуальних відносин, оскільки нотаріальні дії має право вчиняти лише нотаріус чи особа, уповноважена на вчинення нотаріальної дії, наприклад особи, зазначені у ст. 40 Закону [5, с. 35]. Суб'єкти, вказані у ст. 40 Закону, ч. 3 ст. 245, ст. 1252 Цивільного кодексу України, дійсно не належать до складу нотаріальних органів, оскільки наділені не правом на вчинення нотаріальних дій, а правом посвідчувати довіреності та заповіти, що прирівняні до нотаріальних.

Територіальна нотаріальна юрисдикція – це наданий нотаріусам та іншим нотаріальним органам обсяг повноважень щодо вчинення нотаріальних дій у межах певної території (нотаріального округу), зумовлений правилами визначення місця вчинення нотаріальної дії.

Відповідно до ст. 13¹ Закону здійснення нотаріальної діяльності певним державним або приватним нотаріусом відбувається в межах відповідного територіального округу. Розташування нотаріальних округів ґрунтується на встановленому адміністративно-територіальному устрої України, але з певними особливостями, які властиві нотаріальній діяльності. Тобто вчинення нотаріусами нотаріальних дій передбачається у міських нотаріальних округах та районних округах відповідних областей, у містах зі спеціальним статусом існують Київський міський та Севастопольський міський нотаріальні округи. Отже, державні та приватні нотаріуси мають нотаріальні повноваження в межах певного міста або в межах району певної області, яка відповідно складає їх нотаріальний округ.

Закріплені в чинному нотаріальному законодавстві виняткові випадки наділення нотаріусів повноваженнями щодо вчинення нотаріальних дій поза межами свого нотаріального округу зумовлюють необхідність виділення ще одного виду нотаріальної юрисдикції. Функціональна нотаріальна юрисдикція – це сукупність повноважень нотаріусів щодо вчинення поза межами свого нотаріального округу таких нотаріальних дій, які за правилами територіальної нотаріальної юрисдикції мали бути вчинені іншим нотаріусом, з метою забезпечення реалізації функцій нотаріальної діяльності.

У виключних випадках закон дозволяє нотаріусам реалізовувати свої повноваження поза межами свого нотаріального округу, якщо інший нотаріус, уповноважений законом на їх вчинення, не може цього зробити з об'єктивних чи суб'єктивних причин (відпустка, хвороба, зупинення приватної нотаріальної діяльності тощо).

Також у межах функціональної нотаріальної юрисдикції відбувається реалізація правил заміщення приватного нотаріуса (ст. 29 Закону). Заміщення приватного нотаріуса може відбуватися за волевиявленням самого нотаріуса або в обов'язковому порядку. Заміщення являє собою тимчасове виконання обов'язків певного нотаріуса іншим нотаріусом.

Частина 2 ст. 29¹ Закону передбачає, що приватний нотаріус вправі зупинити нотаріальну діяльність за власним бажанням на строк, що не перевищує двох місяців протягом календарного року, або на більший строк за наявності поважних причин (вагітність, догляд за дитиною, хвороба тощо). Дане положення визначає порядок добровільного зупинення нотаріальної діяльності за волевиявленням самого нотаріуса. У ч. 1 ст. 29¹ Закону встановлені випадки зупинення нотаріальної діяльності, що застосовується до приватного нотаріуса як захід дисциплінарної відповідальності. Зупинення нотаріальної діяльності в обов'язковому порядку незалежно від підстави його застосування завжди має тимчасовий характер, зміст якого складає обмеження права нотаріуса вчинювати нотаріальну діяльність зі збереженням правового статусу останнього. У разі зупинення нотаріальної діяльності нотаріуса заміщення може не відбуватися (якщо триває менше одного місяця або на підставі п. 7 ч. 1 ст. 29¹ Закону) або обов'язково відбудеться (якщо більше одного місяця).

Про необхідність застосування правил функціональної нотаріальної юрисдикції можна говорити й у зв'язку із вкрай складною правовою ситуацією, що склалася тепер на території Донецької та Луганської областей. Зокрема, йдеться й про неможливість вчинення нотаріальних дій з дотриманням правил територіальної нотаріальної юрисдикції. У зв'язку з цим слід передбачити механізм забезпечення здійснення нотаріальних функцій в інтересах громадян України, що проживають у зоні проведення антитерористичної операції. Отже, виникла нагальна необхідність унормування нових положень функціональної нотаріальної юрисдикції. Закон потребує доповнення нормами, що визначили би процедурні правила нотаріальної функціональної юрисдикції у разі надзвичайного або воєнного стану, режиму антитерористичної операції, а саме надання нотаріусам повноважень на вчинення нотаріальних дій за зверненнями заінтересованих осіб з іншого нотаріального округу, що проживали на території, де введений надзвичайний або воєнний стан, режим антитерористичної операції.

Крім того, окремим випадком застосування правил функціональної нотаріальної юрисдикції могло б стати вноормування наділення нотаріусів повноваженнями щодо видачі свідоцтва про право на спадщину поза межами свого нотаріального округу з періодичним обов'язковим виїздом у певну сільську місцевість, де немає нотаріусів. Зазначені правила мають віднайти відповідне законодавче закріплення з метою забезпечення системи правових гарантій для фізичних осіб, що проживають у таких місцевостях, доступу їх до нотаріальної форми охорони безспірних прав та реалізації функцій нотаріату.

Література

1. Радзівєвська Л. К. Нотаріат в Україні : навч. посіб. / Л. К. Радзівєвська, С. Г. Пасічник. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 528 с.
2. Фурса С. Я. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Фурса Світлана Ярославівна ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2003. – 426 с.
3. Теорія нотаріального процесу : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. С. Я. Фурси. – К. : Алерта : Центр учб. л-ри, 2012. – 920 с.
4. Нелін О. Суб'єкти нотаріального процесу в Україні: окремі дискусійні питання / О. Нелін // Юрид. Україна. – 2013. – № 2. – С. 4–7.
5. Баранкова В. В. Особливості суб'єктного складу нотаріальних процесуальних правовідносин / В. В. Баранкова // Нотаріат для Вас. – 2013. – № 11. – С. 33–40.